

**DOCTORUL NICOLAE PAULESCU
ȘI CĂUTĂRILE SALE METAFIZICE:
MĂRTURISIREA ȘI CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU
PRIN INTERMEDIUL ȘTIINȚEI FIZIOLOGICE**

IONIȚĂ APOSTOLACHE

Doctor Nicolae Paulescu and His Metaphysical Explorations. Giving Witness to God and Knowing Him through Physiological Science. Doctor Nicolae Paulescu is one of the greatest personalities of the Romanian medical sciences. He is one of the discoverers of insulin, the pancreatic hormone used for the treatment of the diabetic disease. Paulescu has found in science a place where the spiritual background of existence was unmistakable. In his works we can find many arguments in the support of the existence of God and of our possibility of knowing Him. It is well known that he was a fervent Orthodox, a Christian apologist and a confessor of the faith. In our study we try to present some important details about his life, his beliefs and his scientific interests.

Key words: medical sciences, apologetic approach, divine providence, evolutionism, creationism.

I. Repere biografice

Marele savant român de renume internațional, Nicolae C. Paulescu a venit pe lume la 30 octombrie 1869, în cartierul bucureștean Calea Moșilor, la nr. 69. Tatăl său a fost comerciantul-filantrop Costache Paulescu (fost Pavelescu)¹, iar mama sa Maria Paulescu (fostă Dancovici). Dumnezeu i-a binecuvântat pe cei doi cu patru fii, în ordinea nașterii, Nicolae fiind cel mai mare. Il urmau îndeaproape un frate și două surori: Constantin, Elena și Constanța. În școală a fost întotdeauna ca un elev eminent, parcurgând cu succes, în perioada 1880-1888, cursurile Școlii primare de băieți Nr. 1 și Gimnaziul „Mihai Bravul” din capitală. După obținerea bacalaureatului s-a îndreptat către Paris, unde s-a înscris la cursurile Facultății de Medicină (1888-1891). „La încheierea lor, devine, prin concurs, extern al spitalului parizian *Hôtel-Dieu*, avându-l ca șef de serviciu pe Étienne Lancereaux (1829-1910), cel mai

¹ Descendent al unei familii înfloritoare de negustori din Râmnicu Sărat, fiul lui Pavel Anton, devenit ulterior prin schimbare de nume Pavelescu-Paulescu, și frate al cunoscutului epigramist Cincinat Pavelescu, tatăl marelui savant și mărturisitor creștin s-a remarcat ca „om de cuvânt” și cu știință de carte. „Întreaga sa activitate a fost atât de frumoasă și de unanim apreciată, încât în 1885 îl întâlnim în Senatul țării, ca reprezentant al breslei sale” (Constantin Angelescu, *Nicolae C. Paulescu omul și opera sa medicală*, Ed. Vremea, București, 2009, p. 11-12).

ilustru clinician și anatomo-patolog al epocii, de care se va apropia în scurtă vreme, devenindu-i prieten și colaborator apropiat”².

Devotamentul magistrului său pentru „medicina filantropică”, îndreptată exclusiv spre folosul pacientului, îi ascute tânărului Paulescu sentimentul dragostei față de om, arătând o permanentă grijă față de nevoile și apăsările sale sufletești și trupești. În numai decât doi ani de la începutul lucrării sale alături Lancereaux, Paulescu a devenit cel mai apropiat colaborator al acestuia. Legătura dintre ei creștea de la colaborarea profesională, la o amiciție model, întărită de o compatibilitate desăvârșită. „Nu-i mai întâlnim ca patron și discipol, ci ca doi colaboratori care se consultă, discută împreună cazurile complicate, caută metode noi de tratament, legate de etiologia afecțiunii respective. Începând cu 1897, anul în care și-a luat doctoratul în medicină, Paulescu este numit medic-adjunct al spitalului și devine colaborator în principalele publicații ale lui Lancereaux, semnând împreună comunicări la Academia de Medicină”³.

După o adevărată epopee medicală, concretizată în câteva notabile experiențe reușite și inovații terapeutice (o nouă metodă de tratare a anevrismelor, descoperirea lichidelor nedializabile și a beneficiilor acestora pentru țesutul celular), doctorul Nicolae Paulescu merge mai departe cu cercetarea, angajându-se în studiul „chimiei biologice”. Obține în acest sens certificare în toamna anului 1897. Mai mult, reușește să își ia „pe rând, doctoratele în medicină și chirurgie în 1897, în științe naturale în 1899 și titlul de doctor al Universității din Paris, în 1901”⁴.

Momentul decisiv pentru opera sa profesională îl reprezintă decizia de a reveni în țară. Pentru francezi aceasta a rămas de neînțeles, Paulescu beneficiind la acel moment de tot ce și-ar fi putut dori un profesor și un cercetător de talie internațională, pentru a rămâne în citadela de pe Sena. Cu toate acestea, în 1900, el se revine în România „ca agregat la Catedra de Fiziologie a Facultății de Medicină din București (refuzând în prealabil o ofertă venită din Elveția: o catedră la Facultatea de Medicină din Fribourg). Este începutul unei lungi și strălucite cariere didactice, în care savantul de faimă mondială a fost dublat de un exemplar pedagog național”⁵.

În ceea ce-l privește pe Nicolae Paulescu, legătura dintre știință și credință a fost una firească. Pentru el cunoașterea era darul lui Dumnezeu, fără de care nu se putea ajunge la nicio concluzie firească în ceea ce privește existența. Marele savant român și-a susținut și argumentat convingerile științifice într-o autentică și originală „fiziologie filosofică”. Într-însa găsim foarte clar conturată ideea de „Cauză primă”, de suflet și de Dumnezeu. Sublinia astfel de cele mai multe ori, fără vreun fel de ezitare, că fără „ideea de Dumnezeu știința cade în absurd”. O astfel de știință nu are niciun orizont și nu lucrează în folosul omului. În antiteză, el socotea că unul din rezultatele

² Răzvan Condescu, *Repere bio-bibliografice*, în Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică*, vol. I: *Instincte sociale. Patimi și conflicte. Remedii morale*, Ed. Anastasia, București, 1995.

³ Dr. Constantin Angelescu, *Nicolae C. Paulescu omul și opera sa medicală*, p. 22.

⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁵ Răzvan Condescu, op. cit., p. 12.

nefaste care urmează cercetării atee se afirmă cel mai frecvent în concepțiile materialiste. Analizând în ansamblu acest pericol, Nicolae Paulescu devine profetic, arătând cum și în ce fel această plagă acțiunează în special asupra generațiilor tinere. „Materialismul ateu a năpădit societatea modernă, care l-a primit orbește, pentru că el s-a dat drept *expresia științei*, drept rezultatul sau sinteza descoperirilor ei celor mai recente. El s-a servit de prestigiul științei – el care, ca sistem, este negația științei – ca să se impună mulțimii semisavanților, incapabili să-i priceapă ipocrizia. Prin ei s-a introdus în școli, unde, în mod laș, a exploatat și exploatează candoarea și naivitatea copiilor și a tinerilor neexperimentați, care nu au nici cunoștințe suficiente, nici spirit critic destul de dezvoltat pentru a deosebi minciuna de adevăr și a otrăvi astfel, cu doctrinele sale răufăcătoare, generații la rând”⁶.

Pentru a demonstra necesitatea interpretării teiste a științei, savantul apelează la amplele sale cunoștințe de fiziologie, transformându-le rând pe rând în argumente apologetice creștine. În antiteză, materialismul se regăsește în pseudo-știință și în ignoranța față de adevăratele valori existențiale. După Paulescu, adevărații oameni de știință sunt cei mai fideli mărturisitori ai credinței, nominalizând aici pe: Copernic, Kepler, Galileo Galilei, Decartes, Bacon, Pascal, Leibniz, Newton etc. Mai mult, el socotește că „mărimea acțiunilor omenești se măsoară după inspirația care le-a dat naștere. Fericit este cel ce poartă în sine un Dumnezeu, un ideal de frumusețe, și care i se supune: idealul artei, idealul științei, idealul patriei, idealul virtuților Evangheliei. Acestea sunt izvoarele vieții ale marilor cugetări și ale marilor acțiuni. Toate sunt luminate de reflexele Infinitului”⁷.

Viziunea creștină a lui Nicolae Paulescu a fost evidențiată în mod remarcabil de numeroase personalități ale vieții culturale și științifice din țară și din străinătate. Savantul Nicolae Iorga afirma, de pildă, că „profesorul Paulescu, care a trăit ca un mucenic și a murit ca un sfânt, înfățișază în chipul cel mai expresiv pe învățatul român. Așa cum îl fac cele mai bune tradiții ale țării noastre. Cine l-ar fi văzut discret, rece, tăcut, nu și-ar fi dat seama de opera pe care acest om o avea în urma sa. A trebuit ca moartea să dezlege pe prietenii cei mai apropiați, pe ucenicii cei mai credincioși, pentru ca revelația să se producă și să se cunoască numărul și însemnătatea descoperirilor lui”⁸. Pe de altă parte, Nichifor Crainic i-a consacrat un loc aparte în volumul său *Ortodoxie și etnocrație* (1937). Aici el evidențiază foarte frumos contribuția savantului la dezvoltarea ideii de „naționalismul creștin”. În așteptarea marilor încercări ateiste, care urmau să se deslănțuiască după cel de al doilea război mondial, profesorul Crainic reușea să creioneze magistral portretul celui mai mare apologet și mărturisitor creștin din țara noastră în raport cu știința. Pe lângă aprecierile de natură profesională pe care le face, elogiul profesorului N. Crainic

⁶ Dr. Constantin Angelescu, op.cit., p. 159.

⁷ *Ibidem*, p. 161.

⁸ Nicolae Iorga, *Un învățat: D-rul Nicolae Paulescu*, în „Neamul Românesc”, iunie 1931; *Idem, Oameni cari au fost*, vol. III, p. 350.

aduce în primul rând lumină vis-a-vis de presupusul „antisemitism” al naționalismului lui Paulescu. Din acest punct de vedere, Crainic îl aseamănă pe savant cu marele nostru poet național George Coșbuc, de asemenea un mărturisitor al credinței creștine și sufletului românesc. „Nicolae Paulescu e un naționalist autentic, cum sunt toți ceilalți, dar e în plus creștin autentic. Din domeniul literaturii, singur George Coșbuc îi corespunde. Nici Coșbuc, nici Paulescu nu discută creștinismul sub raport filosofic sau rasial, ci îl acceptă ca pe religia revelată, de caracter supranatural. Poetul îl descoperă reflectat în substanța sufletului românesc. Savantul îl găsește atestat în finalitatea organismului omenesc. Dar pentru amândoi, creștinismul e suprema terapeutică morală și suprema formă de perfecțiune a insului încadrat în colectivitatea națională”⁹. Crainic arată mai departe că, în gândirea savantului, „naționalismul e adevărul natural, iar creștinismul e adevărul supranatural. Cu e și firesc din punct de vedere ortodox, pentru el aceste două adevăruri nu constituie o antinomie. Naturalul și supranaturalul nu se exclud, ci se completează: Hristos n-a venit să strice natura, ci s-o desăvârșească. Căci natura e creația lui Dumnezeu, iar creștinismul e revelația aceluiași Dumnezeu”¹⁰.

Pătruns de frumoasa experiență a credinței și mărturisirii sale ortodoxe, Nicolae Paulescu încearcă și totodată reușește să-și concentreze argumentele cercetării în direcția unei „științe creștine”. Prin studiul fiziologiei, în care s-a remarcat la scară mondială, savantul ajunge să deducă și să argumenteze științific „existența sufletului și existența lui Dumnezeu”. Această celebră pledoarie o putem regăsi în „splendidul capitol de filosofie științifică, care încununează vastul și laboriosul său *Traité de Physiologie médicale*”. Despre „această demonstrație științifică a metafizicii revelate”, Nichifor Crainic spunea că a fost mai mult decât necesară și aproape providențială în răspunsul pe care „știința mărturisitoare” a lui Paulescu l-a dat teoriilor materialiste, afirmate în știință prin vocea darwinismului și haeckelianismului¹¹. „Dacă argumentele lui împotriva lui Darwin și a lui Haeckel au rămas valabile până astăzi în Occident, unde transformismul e considerat o simplă iluzie, iar faimoasa ipoteză a «generației spontane» – un simplu nume în muzeul erorilor științei, credem totuși să

⁹ Nichifor Crainic, op. cit., p. 128.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Apologetica Ortodoxă se preocupă în mod deosebit să ofere cele mai pertinente răspunsuri provocărilor evoluționismului. În primul rând trebuie știut faptul că longevitatea speciilor în decursul timpului nu se leagă neaparat de forța și dimensiunea organismului lor. Prin urmare, „nu exemplarele cele mai puternice și cele mai bine dotate pentru viață care au biruit, ci adesea cele mai mici și mai slabe. Cum se explică faptul că a dispărut mamutul și a rămas furnica?”. Pe de altă parte, „specia refuză să-și depășească limitele ei. Aceasta poate varia, în cadrul limitelor sale, dar nu le poate depăși vreodată, căci depășirea lor atrage după sine sterilitatea”. Și nu în ultimul rând, „evoluția nu se realizează printr-un proces continuu, ci prin salturi, care au început odată cu apariția omului, fiindcă se tratează despre un proces care a avut loc odată pentru totdeauna, prin intervenția lui Dumnezeu” (Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Apologetica rațional-duhovnicească*, Ed. Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, p. 103).

adevărată putere originală a gândirii lui Paulescu se manifestă în *teoria despre instincte*¹².

Tot la Nichifor Crainic găsim o amănunțită analiză despre specificul mărturisirii creștine dezvoltată de savant în contextul lucrărilor sale. Accentul cade aici pe spiritul naționalismului creștin, prin care Paulescu se definește ca om de știință și mărturisitor al credinței ortodoxe. Crainic arată astfel că împletirea perfectă dintre cuvânt și faptă reprezintă incontestabil caracteristica definitorie a personalității marelui Paulescu. El „a trăit ca un ascet și a murit în paradisiacă seninătate sufletească, primind Sfintele Taine din mâna părintelui Ghiță de la Biserica lui parohială din București cu hramul Sfântul Mina. Viața lui este aproape ireproșabilă a sfinților. Ce pildă covârșitoare de naționalism creștin ne-a lăsat omul acesta, care își îngenunchia geniul și imensa-i știință în fața Sfântului Potir și care a lăsat ca rămășițele lui pământești să fie înfășurate în flăcările tricolorului românesc! Dacă e cineva în personalitatea căruia doctrina și practica sunt una, acesta e doctorul Nicolae Paulescu. Existența lui întregă e o capodoperă a spiritului”¹³.

Nu în ultimul rând, părintele profesor Constantin Galeriu îl numește pe Nicolae Paulescu „cel mai mare interpret științific al Divinității”. „Nicolae C. Paulescu – spune părintele Galeriu – face parte dintre acele spirite mari, dedicate întregului adevăr, văzut cu ochii omului de știință, cu ochii filosofului, cu ochii omului credincios. Gândirea, opera lui reprezintă un crez, cunoscut, trăit, mărturisit, ca adevărul credinței, ca Ortodoxia căreia i-a fost fiu fidel, cu devoțiune, până la consimțământul smerit al savantului de renume mondial de a fi, totodată, episcop al bisericii lui parohiale ... s-a arătat «întotdeauna credincios fiu al Bisericii strămoșești» și recomanda numeroșilor săi ascultători «să cunoască și să sprijine Biserica românească, întrucât aceasta, înțeleaptă și cuminte, nu a luat parte la dezbinarea lumii creștine». Înțelegea, autentic și real, că Biserica Ortodoxă Română, într-o simbioză sacră, undea în Duhul dreptei credințe sufletul românesc cu latinitatea limbii, în deschidere către întregul Occident, către tot omul din lume”¹⁴.

Firul duhovnicesc trasat de reputatul savant român, inventator al insulinei, se descoperă prin numeroasele sale argumente creștine, integrate în conținutul „filosofiei sale fiziologice”. În contextul generos al principalelor teorii științifice, dedicate în special omului și existenței sale, Nicolae Paulescu a reușit să identifice, pe lângă aspectele de natură fiziologică, câteva importante criterii de ordin spiritual. Fondul conceptual pe care se sprijină savantul român este unul prin excelență apolo-

¹² Preocuparea savantului Nicolae Paulescu pentru „patimi și instincte” s-a materializat într-o lucrare, de inspirație aproape filocalică, intitulată sugestiv „Cele patru patimi și remediile lor”, pe care o vom analiza în cele ce urmează.

¹³ Nichifor Crainic, op. cit., p. 137.

¹⁴ Pr. C. Galeriu, În loc de postfață: „Nicolae C. Paulescu – cel mai mare interpret științific al Divinității”, în lucrarea *Apologii contemporane: Doctorul Nicolae C. Paulescu sau știința mărturisitoare*, ediția a III-a, Ed. Christiana, București, 2009, p. 284; 292.

getic, reușind să construiască o adevărată mărturisire de credință, revelatoare convingerilor sale profund ortodoxe. El așează argumentele raționale, desprinse din științele medicale și din biologie, în slujirea Cuvântului Dumnezeiesc. A scris în acest sens sute de pagini dedicate „noțiunilor de suflet și Dumnezeu în fiziologie”, a analizat legătura dintre „instincte, patimi și conflicte”, a oferit „remedii” pentru pornirile rele și pătimăse ale naturii umane. Nu în ultimul rând, marele nostru savant s-a implicat activ în lupta de combatere a materialismului ateu, evoluționismului darwinist și „generației spontanee” și tot el a susținut dintre neamul râmânesc și credința ortodoxă, valori pe care le-a iubit și le-a prețuit până dincolo de mormânt.

II. Noțiunile de suflet și Dumnezeu, răspuns la teoria darwinistă

În lucrarea *Noțiunile de suflet și Dumnezeu*,¹⁵ profesorul Nicolae Paulescu cuprinde trei prelegeri de specialitate, prezentate la catedra de fiziologie a Facultății de Medicină din București¹⁶. Un adevărat creuzet de problematizări și răspunsuri, cele trei laborioase analize științifice exced devotamentul creștin incontestabil, pe care-l regăsim de altfel în fibra sa de mărturisitor al Adevărului dumnezeiesc. Între ele, cea de a treia este și cea mai importantă, aici atingându-se pe larg subiectul amintit.

În analizele sale cu privire la teoria darwinistă, Paulescu susținea în fața studenților săi că toate *tezele materialiste*, precum și cele legate de „generația spontană”, „nu sunt decât sisteme greșite, care nu au nimic în comun cu știința”. Niciuna dintre acestea nu au reușit să definească îndeajuns de bine și de convingător „finalitatea vitală” a existenței. Aceasta este prezentată de Paulescu în contextul preocupărilor de cercetare ale unor mari biologi din epocă, vizându-se în special două direcții cauzale: „1. ea poate fi efectul unei *voințe*, adică al unui agent care concepe scopul și dispune mijloacele în vederea realizării acestui scop” și „2. poate fi efectul *întâmplării*, adică al unei serii de circumstanțe a căror întâlnire și colaborare nu sunt voite”¹⁷. Cu alte cuvinte, aducând în antiteză cauzalitatea *voinței* cu cea a *întâmplării*, savantul reia o teză mai veche, reușind de data aceasta să o argumenteze și să o susțină în duhul creaționismului creștin. Este vorba despre diferența dintre *iconomia* și *rânduiala* creației creștine, și *hazardul* promovat de evoluționismul lui Darwin.

Preocupat în mod special de această temă, Nicolae Paulescu face o adevărată

¹⁵ Prima ediție a lucrării a apărut în anul 1905, împărțind un titlu mai complex, anume: *Philosophie biologică. Noțiunile „Suflet” și Dumnezeu în Fiziologie*. Cea de a doua ediție apare în anul 1944 și este îngrijită de doctorul Vasile Trifu, ucenic al savantului. Titlul este de data aceasta: *Fiziologie filosofică. I. Noțiunile de „suflet” și „Dumnezeu” în fiziologie*. O a treia ediție vede lumina tiparului la anul 1999, la Editura Anastasia, îngrijită de Răzvan Codrescu. Pentru cercetarea de față ne folosim de textul celei de a patra ediții, îngrijită de Lucian Pricop și publicată la Editura Cartex, București, 2016.

¹⁶ Aceste prelegeri au fost ținute de profesor în zilele de 14, 16 și 18 februarie 1905, fiind ulterior îmbogățite de anexe consemnate în scris și publicate în lucrarea *Noțiunile despre suflet și Dumnezeu*.

¹⁷ Nicolae Paulescu, *Noțiunile de suflet și Dumnezeu în fiziologie*, p. 86-87.

apologie modului creștin de a înțelege creația și existența. În cea de a traia *Prelegere* susținută în fața studenților Facultății de Medicină din București, la 18 februarie 1905, el arătata mai întâi argumentele evoluționiste, întocmai după cum se regăsesc în lucrarea de căpătâi a inventatorului lor, „Originea speciilor”, a biologul englez Charles Darwin. Pornind de aici el prezintă în primul rând realitatea contextuală a apariției acestei teorii, pe care o vede ca pe o „soluție de salvare a doctrinei materialiste”, prin implicita negare a „finalității biologice”. Sub aspect particular, argumentele *doctrinei darwinistice* (transformiste sau evoluționiste) arată că „ființele viețuitoare sunt supuse la un fel de alegere, de selecție, care recunoaște trei principali factori: variabilitatea, ereditatea și lupta pentru existență”. Pentru fiecare dintre ele, Paulescu oferă mai departe explicații largite, arătând că „a. *Variabilitatea* produce modificări ale caracterelor ființelor viețuitoare, modificări indiferente, utile sau vătămătoare individului”; „b. *Ereditatea* face ca ființele viețuitoare să transmită descendenților lor modificările de caractere dobândire prin variabilitate” și „c. *Lupta pentru existență* are drept efect *exterminarea* ființelor care, prin variabilitate, au suferit modificări inutile sau vătămătoare ale caracterelor lor; ea nu lasă să subziste și să se perpetueze decât acele ființe ale căror caracte s-au modificat în sens util”¹⁸. Modificările sau variațiunile viologice, transmise ereditar în cadrul diferitelor specii, presupune după teoria lui Darwin mutații serioase la nivel existențial și fiziologic. Și cum aceste lucruri nu au putut fi nicidecum probate, la fel cum s-a putut proba nici selecția naturală,¹⁹ „explicația mecanică a finalității vitale are o valoare egală cu zero”. Ca reacție firească la această teorie, doctorul Nicolae Paulescu subliniază faptul că finalitatea vitală „nu este efectul întâmplării”, întrucât „recunoaște drept cauză un agent care a conceput scopul morfologic și fiziologic al ființei viețuitoare și care coordonează mijloacele pentru a ajunge la acest scop”²⁰. Acest agent nu este altceva decât „sufletul”, prin el confirmându-se, chiar științific, realitatea finalității vitale.

În toate demonstrațiile sale, Nicolae Paulescu era convins că, deși sufletul este imaterial și nu se poate deduce prin simțuri, în calitatea sa de entitate unică și irepetabilă el poate fi dedus pe calea ipotezei. Savantul folosește în acest sens ca termen de comparație legile fizicii. „O mașină prezintă ceva analog cu o finalitate morfologică și fiziologică. Ea este formată din organe (piese) care, ca și acelea ale ființelor viețuitoare, sunt construite și îmbinate după un plan conceput mai dinainte și

¹⁸ Nicolae Paulescu, op. cit., p. 88.

¹⁹ Din îndemnările biologului Francisco Ayala aflăm că Darwin „a dus la capăt revoluția copernicană ... a descoperit că ființele vii pot fi explicate ca urmare a unor cauze naturale – selecția naturală – fără a se apela la un Creator. Biologul E.O. Wilson scrie: „Dacă omenirea a evoluat prin selecția naturală a lui Darwin, întâmplarea genetică și necesitatea de mediu, atunci nu Dumnezeu este cel care a creat speciile”. Lui Darwin i se alătură aici teoriile emise de biologul Wiliam, de la care provine afirmația că „evoluția este cel mai important motor al ateismului” (vezi aici Francisco Ayala, „Darwin’s Greatest Discovery”, în rev. *American Scholar*, 2006, p. 131; E.O. Wilson, *On Human Nature*, Chambridge, Harvard University Press, 1978, p. XIII).

²⁰ Nicolae Paulescu, op. cit., p. 90.

în vederea unei întrebuițări ulterioare (finalitate morfologică). Ba mai mult, ea îndeplinește fenomene analoage cu funcțiile de nutriție (combustia cărbunelui) și cu funcțiile de relație (mișcăi) ale ființelor viațuitoare, iar aceste fenomene sunt dirijate în vederea unui scop determinat mai înainte (finalitatea fiziologică)²¹. Dincolo de toate aceste aspect formale, realitatea mașinii în spațiul existențial presupune „un lucrător, constructor și conducător, care a ales materialele, le-a dispus, după un plan întocmit de un inginer, pentru a-i forma organele, și care îi dirijează mișcările în vederea unui scop. Acest lucrător este cauza imediată a finalității morfologice și fiziologice a mișcării”, fiind asociat de savant prin analogie sufletului.

În răspuns la ipotezele evoluționiste, care promovau o implicare masivă a hazardului în moștenirea genetică, Nicolae Paulescu arată că sufletul „este agentul care reglează diviziunea celulelor, diferențierea lor, dispoziția lor după un plan prestabilit, în vederea formării unor organe cu funcții speciale, organe care nu vor funcționa decât mai târziu. Sufletul guvernează evoluția ființei și realizează reproducerea ei. Absența lui reprezintă moartea, adică oprirea definitivă a evoluției și suprimarea finalității vitale în corpul care îi servea drept substrat și care, de acum înainte, intră în domeniul naturii brute. Tot sufletul coordonează fenomenele vitale de nutriție și de relație în vederea unui scop util. El, în fine, are ca atribut conștiința și este agentul minunilor pe care le-am studiat sub numele de instincte și acte voluntare”²².

La cele arătate mai sus, putem conchide pe scurt că, prin afirmarea existenței și necesității sufletului în viața biologică a omului în speță, Nicolae Paulescu lămuirește logica existenței create, care ar rămâne de altfel inactivă și fără valoare fără un *Motor imanent*, caracterizat în mod unitar prin *sentiment, rațiune și voință*²³.

Deasupra și dincolo de realitatea psiho-somatică, Paulescu admite cu necesitate existența unei *Cauze prime*, identificată cu Persoana lui Dumnezeu. Demonstrația sa se bazează pe logica argumentului cauzalității²⁴. În primă instanță, este evident faptul că „sufletele au început să existe de la un moment dat”. Pentru a înțelege mai bine această problemă, savantul caută să lămurească două întrebări fundamentale pentru această problematică existențială: „Care este această Cauză primară?” și „Care îi sunt atributele?”. Numitorul comun al acestei „ecuații fiziologice” este extras de doctorul Paulescu din armonia biologică a ființelor vii. Nefiind explicată decât cel mult din punct de vedere structural, această ordine desăvârșită poartă în sine un scop

²¹ *Ibidem*, p. 94.

²² *Ibidem*, p. 95.

²³ Mărturisirea de Credință locul și rolul ei în tradiția Bisericii Ortodoxe. Relația dintre teologia academică și teologia doxologică, Ed. Doxologia, București, 2013, p. 18.

²⁴ Existența unei Cauze ultime în existența noastră este susținută și foarte bine demonstrată în Apologetică de „Argumentul cauzalității”. Pornind de la o bază filosofică solidă, revendicată de unii din „Metafizica” lui Aristotel, acest argument apologetic este prezent în scrierile scolasticilor și filosofilor creștini moderni. Prin el se invocă existența unei înlănțuiri de cauze secundare, fundamentate pe o Cauză primă, pe care Aristotel o definește ca „Motor nemișcat” (Aristotel, *Metafizica*, traducere, comentariu și note de Andrei Cornea, Editura Humanitas, București, 2001, pp. 381-407).

și o finalitate. „Constituția organelor și funcționarea lor ulterioară”, menționează Paulescu, „se împlinesc fără știrea ființei viețuitoare care le execută. În plus, această ființă pare a nu fi conceput ea însăși scopul acestor acte morfologice și fiziologice pe care le îndeplinește, căci îl ignoră în mod absolut. Ea urmărește un plan prestabilit, al cărui autor nu este ea însăși; ea se supune orbește unui ordin primit «la origine» (cum zice Cl. Bernard), ordin căruia i s-au supus, de asemenea, părinții, moșii și strămoșii ei, de când rasa și specia există”²⁵.

Se arată mai departe că această ordine este transmisă din generație în generație, fiecare viețuitoare adaptându-se în virtutea unei înțelepciuni nescrise la realitățile exterioare. Acest lucru demonstrează atributul „înțelepciunii proniatoare” pentru Cauza Primă, despre care savantul român spune că „este Dumnezeu”. De aici rezultă frumoasa sa mărturisire de credință, anume că: „omul de știință nu se poate mulțumi să spună: *Cred în Dumnezeu*, ci trebuie să afirme: *Știu că Dumnezeu este*”²⁶.

Rezumând cele de mai sus, cu privire la „suflet și Dumnezeu”, trebuie să arătăm că marea contribuție a medicului Nicolae Paulescu a fost aceea de a demonstra argumentat că „viața este efectul a două cauze: una, cauza secundară sau sufletul, unică pentru fiecare viețuitoare, alta, Cauza Primară sau Dumnezeu, unică pentru totalitatea ființelor viețuitoare”²⁷.

III. Despre: instincte, patimi, conflicte

În contextul generos al principalelor științifice dedicate omului în conținutul integral al existenței sale, Nicolae Paulescu a reușit să identifice, pe lângă numeroasele aspecte de natură fiziologică, câteva criterii de ordin spiritual, prezente și active în constituția noastră antropologică. Fondul conceptual pe care se desfășoară savantul este unul rațional, întărit de tradiția și doctrina ortodoxă. Mărturisirea sa apologetică reușește astfel să așeze, după cum aminteam mai sus, argumentele raționale în slujirea duhovnicească a Adevărului Înomenit. Astfel, pe lângă „noțiunile de suflet și Dumnezeu”, savantul introduce în preocupările sale științifice noi teme de cercetare, cu un conținut aproape „filocalic”, concentrate într-un tot pe marea problematică a existenței. Pe acestea le găsim detaliate în două lucrări importante care îi poartă semnătura: *Cele patru patimi și remediile lor*²⁸ și *Instincte, patimi și conflicte*²⁹.

²⁵ Nicolae Paulescu, op. cit., p. 99-100.

²⁶ *Ibidem*, p. 102.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ În baza credinței de care a dat de fiecare dată dovadă și pe care a așezat-o necondiționat în lucrare, inventatorul insulinei se apropie foarte mult de specificul „filosofiei monahale”. Vom încerca aici să valorificăm comparativ și pentru o mai bună edificare ideile savantului cu argumentele teologiei „logismoi”, de la Evagrie Ponticul.

²⁹ Nicolae Paulescu, *Fiziologie filosofică*, vol. 1, „Instinctele sociale, parimi și conflicte, remedii morale”, text îngrijit, introducere, repere bio-bibliografice, note și comentarii de Răzvan Codrescu, Ed. Fundației Anastasia, București, 1995.

Abordarea este de data aceasta una mult mai directă, pornind de la convingerea afirmată că „Dumnezeu – care este ziditorul lumii și a cărui existență o demonstrează astăzi Știința³⁰ – a dat ființelor viețuitoare – oamenilor, ca și animalelor – instincte, adică niște acte ce se referă: la întreținerea traiului; la continuarea seminției. Instinctele sunt absolut trebuincioase – căci fără ele viața nu e cu putință. De aceea, ele se captă din naștere și mintea vietății nu intervine câtuși de puțin în producerea lor. Ele sunt legi divine, cărora orice ființă trebuie să li se supună. Ele procură fericirea, când sunt satisfăcute”³¹.

În gândirea profesorului există o diferență foarte clară între *instinct* și *patimă*, explicabilă din punct de vedere fiziologic și mai ales moral (atunci când se referă la om). Pe de o parte, instinctul poate fi explicat ca dat ontologic care acționează în virtutea împlinirii planului orizontal al existenței. Spre deosebire de instinctul animalic, incontrollabil prin voință, omul „bănuiește, pe ici, pe colo, scopurile actelor instinctive pe care le împlinește. Aceste acte instinctive, al căror scop este cunoscut, se numesc acte de voință, sau voluntare. Așa, de exemplu, omul instruit face act de voință când, știind să zahărul, ca hidrat de carbon, e necesar nutriției sale, îl introduce în regimul său alimentar. Pe când copilul se supune pur și simplu instinctului, când caută dulciuri, numai și numai pentru că îi place gustul lor dulce”³².

În ceea ce privește problematica instinctelor, Nicolae Paulescu identifică două criterii de distincție prin care ar putea fi înțelese și definite: la nivel *individual* (având aici: instinctele de nutriție, apărare și reproducere) și la nivel *social* (cuprinzând aici: instinctele de familie, de trib și de nație, și instinctele de omenire). Fiecare dintre acestea se adaugă la de mic la mare în consistența și dinamica existenței materiale. Complexitatea lor atinge punctul maxim în viața omului, singurul care poate să le depășească parțial și după necesitate prin voință³³.

Din această criterizare, savantul insistă în mod particular asupra caracterului social al instinctului. Importanța acestor factori de viață, atașați în special unei existenței biologice comunitare, rezultă din legătura lor particulară cu „legile naturale ale sociologiei, ramura culminantă a biologiei” prin care pot fi definite „principiile unei morale științifice”. „Oamenii nu trăiesc singuri sau izolați”, spune Paulescu, „ei intră, unii cu alții, în relații mai mult sau mai puțin intime, formând grupuri sau societăți naturale – familii, triburi, nații. Același lucru se petrece și la animale, la care găsim societăți naturale (familii, triburi sau turme) identice cu societățile omenești. Or,

³⁰ Cf. Paulescu, *Traité de Physiologie médicale*, T. III.

³¹ Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, Ed. Vicovia, Bacău, 2014, p. 5.

³² *Ibidem*, p. 6.

³³ „Omul poate, prin voință, să se împotrivescă imboldurilor instinctive. Dar această putere e mărginită. Nu poți lupta multă vreme împotriva nevoii de mâncare când ți-e foame sau de a bea când ți-e sete; și, în fața primejdiei de a te îneca sau de a arde de viu, nu e voință care să poată rezista. Puterea voinței de a rezista are un scop, anume acela de a lupta împotriva unor ispite instinctive pătimașe, adică de la calea prescrisă de Dumnezeu” (Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 6).

observarea atentă a societăților, umane sau animale, ne arată că relațiile dintre indivizii ce le constituie sunt determinate de niște instincte, *instincte sociale*, care prezidează constituirea și menținerea acestor societăți, instincte analoage, în ceea ce privește esența lor, cu *instinctele individuale* de nutriție, de relație și de reproducere³⁴. În conținutul lor, instinctele sociale sunt întreținute și propulsate de două elemente constitutive: 1. sentimentul de *dorință* și *trebuință* sau *necesitate*; 2. sentimentul sau impulsul de *plăcere*. Acestea se regăsesc atât în viața omului, cât și lumea animală³⁵.

Oprindu-se la „viața de familie”, Paulescu arată punctual că „instinctul de reproducere, face ca bărbatul și femeia să se unească în scopul de a naște copii. Acest instinct, constă într-o trebuință și într-un impuls care le apropie pe cele două ființe de sex diferit în timpul îndeplinirii actelor procreației”. Împlinirea acestei necesități nu se oprește aici, fiind dusă mai departe și completată în instinctul familial de: *iubirea conjugală, iubirea părintească, sentimentul de recunoștință și iubirea frățească*.

De aici, se urcă treptat spre o înțelegere mai complexă a vieții de familie prin prisma altor două instincte sociale, anume de *dominație* și de *proprietate*. Primul dintre ele este descris de savant ca fiind propriu „unei unități de acțiune în privința educării copiilor, a menținerii păcii în sânul familiei și a apărării acesteia în caz de pericol. În acest scop se dezvoltă la părinți o tendință spre dominație, spre comandă, iar la copii – o înclinare spre supunere la ordinele părinților”. Cel de al doilea este *instinctul de proprietate*, „care se raportează la necesitatea de a prezerva familia de strășnicia iernii și de a-i procura hrana”, precum și alte necesități de uz practic (ex.: locuința, spațiul de cultivare, provizii, haine etc.). În final, Paulescu subliniază faptul că „îndeplinirea trebuințelor instinctive de proprietate – ca de altfel îndeplinirea oricărei trebuințe instinctive – îi aduce omului un sentiment plăcut, de satisfacție și de liniște în ceea ce privește viitoarul său și mai ales al familiei sale”³⁶.

Atunci când scopul spre care se îndreaptă *instinctul* iese din sfera de utilitate și depășește valorile necesității existențiale, acesta devine *patimă*. Aici intervine în mod vizibil diferența dintre om și lumea animală. Cu toate că își poate stăpâni pornirile

³⁴ Nicolae Paulescu, *Fiziologie filosofică*, vol. 1, „Instinctele sociale, parimi și conflicte, remedii morale”, p. 25-26.

³⁵ Mitropolitul Nicolae Mladin, sprijinindu-se pe „ascetica și mistica paulină”, identifică pornirile pătimase ale omului cu sintagma „faptele cărnii”. Între acestea se numără: necumpătarea de la mâncare și băutură sau „lăcomia pântecelui”, desfrânarea, iubirea de arginți, spiritul de ceartă și dezbinare, „mândria minții”, egoismul. În cele din urmă, se pune la modul necesar întrebarea: „Cum poate creștinul să ducă lupta mortificării?” și „Care sunt armele lui?”. Pe primul loc în această luptă, menționează mitropolitul-cărturar, „este legătura intimă cu Hristos. Conștiința faptului că suntem «încorporați» în Hristos, că El este Cel ce luptă cu noi, ca și chemarea Lui în rugăciune, alipirea de Domnul, dau vieții creștine un avânt, o încredere, un optimism cuceritor” (Mitropolitul Nicolae Mladin, *Ascetica și Mistica paulină*, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, p. 148).

³⁶ Instinctele familiale devin astfel constitutive existenței, întărând expresia vieții prin: iubire conjugală, iubire părintească, instinctele de dominație și de subordonare, instinctele de proprietate (vezi: Nicolae Paulescu, *Fiziologie filosofică*, vol. 1, p. 27-32).

instinctuale prin voință, omul se prăbușește când vine vorba de patimi. Acest lucru este foarte bine subliniat de Paulescu înaintea descrierii sale despre „cele patru patimi”. „Animalul”, spune el, „încătușat de instincte, nu înfrânge niciodată legile naturii. Omul însă, lăsat mult mai liber, a putut să lepede lanțul instinctelor și a călcat în picioare aceste admirabile legi, pe care Dumnezeu le-a stabilit pentru fericirea lui. El nu ține seamă decât de senzațiile plăcute, ce însoțesc îndeplinirea actelor instinctive. Și, în loc să se înalțe până la scopul instinctului, el nu urmărește decât plăcerea ... din care și-a făcut ținta activității sale. Astfel, s-au născut patimile sau viciile, care nu sunt altceva decât căutarea exclusivă a plăcerii ce rezultă din satisfacerea unor trebuințe instinctive anormale, alterate, deviate”. Nicolae Paulescu afirmă mai departe că împărțirea patimilor din cunct de vedere fiziologic ține în mare parte de „trebuințele instinctive” ale subiectului. Se evidențiază astfel patru categorii distincte de patimi, după cum urmează: 1. *patimi de nutriție*, precum beția, dependența de tutun, de morfină sau de alte droguri; 2. *patimi de reproducere*: desfrâu; 3. *patimi de proprietate*: hoția; 4. *patimi de dominație*: trufia³⁷.

1. Despre *beție*, Paulescu spune că „s-a strecurat în instinctul de hrană, ținând în gheare o otravă, numită alcool, care nu e de niciun folos și care nu e decât o murdărie, un excrement al unui microm, ce se cheamă drojdie sau levură”.³⁸ Repercursiunile fiziologice sunt de-a dreptul dezastruoase, consumând prin dependență principalele funcții vitale, ca în cele din urmă să ducă la moarte. Unul din simptomele frecvente în cazul beției este insomnia. În starea sa de amețală, „bețivul nu mai doarme, somnul său devenind un adevărat chin. De-abia ațipește, și îl vezi sărind din pat, nădușind și cu ochii holbați de spaimă. El visează vise îngrozitoare. O se pare că a căzut în prăpastie sau e sfâșiat de bestii sau că arde de viu”. Prăpastia acestei patimi este însă mult mai adâncă. Dacă nu scapă de ea la timp, pătimașul ajunge să se complacă în mizerie, piezrând „încetul cu încetul noțiunea de curățenie și trăiește într-o murdărie respingătoare, cu veșmintele în dezordine, semn distinctiv al patimii beției”³⁹. Efectul fiziologic este negreșit boala incurabilă a ficatului, precum și afectarea sistemului nervos periferic.

Această patimă poate fi învinsă și vindecată numai prin voință. Grijă Bisericii pentru fiii ei aflați în această groaznică suferință se arată prin îndemnul permanent la cumpătare. Prin învățătura pe care o propovăduiește, „ea le demonstrează că omul care se îmbată renunță la darul cel mai prețios ce i-a fost dat să primească de Sus, acea prin care se aseamănă cu Dumnezeu. Într-adevăr, omul, lucrând cu un scop știut de el, lucrează ca și Atotziditorul, pe când animalele, ce nu cunosc scopurile actelor lor, îndeplinesc, în scop aproape mecanic, legile divine, ce constituie instinctele. Orice om are deci în el o rază a dumnezeirii, pe care o întunecă prin această patimă degradatoare”⁴⁰.

³⁷ Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 14.

³⁸ *Ibidem*, p. 15.

³⁹ *Ibidem*, p. 16-17.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 21.

2. În al doilea rând, Nicolae Paulescu vorbește despre *patima desfrânării*, pe care o așează în contrapondere a firescului vieții de familie, în care se dezvoltă în mod firesc și rodește capacitatea de procreere. Această realitate existențială se găsește în acord cu porunca divină din Cartea Facerii: „creșteți și să înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți”⁴¹. Parcursul de la firescul instinctual la patimă este generat implicit de plăcere. Prin urmare și în cazul de față, finalitatea concretă a realității fiziologice este dată la o parte pentru a se găsi și exploata plăcerea, identificată aici cu termenul de „voluptate”⁴².

În descrierea pe care o oferă acestui viciu, doctorul Nicolae Paulescu recurge la exemplificări și forme extrem de precise, sub care se manifestă această patimă sau care rezultă din ea. Vorbește aici despre: desfrânare, avort sau adulter. În consecință, „ca și bețivii, desfrânații nu sunt demni să procreeze și familia lor se stinge cu ei. Dar desfrâul e funest nu numai pentru indivizi și pentru familii, ci și pentru nații. El este viermele civilizațiilor înaintate, și mai ales al celor artificiale. Vai de nația în moravurile căreia a intrat libertinajul, căci pieirea ei este iminentă!”⁴³ Cel mai potrivit remediu împotriva acestei patimi este *educația voinței*⁴⁴.

3. *Hoția* este cea de a III-a patimă pe care Paulescu o descrie în elaborările sale. Ea contravine instinctului de proprietate, trecând dincolo de necesitățile oneste ale familiei în special și societății în general. „Viciul începe de obicei printr-o grijă excesivă care se raportează nu la viitorul familiei, ci la cel al pătimașului. Asemenea neliniște, neîntemeiată, îl împinge pe cupid să strângă numai pentru el bogății supra-abundente. El adună neîncetat și sără măsură avuții, pe care de multe ori le capătă nu prin munca sa, ci prin furt sau prin înșelăciune”⁴⁵.

Această patimă se definește prin mai multe varietăți de manifestare, cum ar fi: furtul, înșelăciunea, camăta, jocurile de noroc, mituirea, sinecurele, spolierea, devastarea. Cu toate că există o luptă permanentă asupra acestui viciu social, existând în acest sens o întreagă jurisprudență, cel mai potrivit remediu vine tot de la Mântuitorul Hristos. El ne învață să lepădăm de la noi grija pentru cele deșarte: „Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Viața este mai mult decât hrana și trupul mai mult decât îmbrăcămintea.

⁴¹ Fac. 1, 28.

⁴² *Voluptatea* este „căutată numai pentru ea însăși, cu înlăturarea sarcinilor procreației” (Nicolae C. Paulescu, op. cit., p. 23).

⁴³ Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 26.

⁴⁴ „... ca și beția, această patimă nu cedează decât atunci când pacientul vrea să se opună el însuși impulsurilor ei. Hristos arată mai întâi în ce constă desfrâul pe care îl combate: «Auzit-ați că s-a zis celor de demut: Să nu preacurveși. Iar eu zic vouă că tot cel ce caută la muierea altuia, spre a o pofți prea ea, iată că a preacurvit cu dânsa întru inima sa. Iar, dacă ochiul tău cel drept te smintește pre tine, scoate-l pre el și îl leapădă de la tine. Căci mai de folos îți este ție ca să piară unul din mădulele tale și nu tot trupul tău să se arunce în iad»” (Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 28).

⁴⁵ Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 32.

Priviți la corbi, că nici nu seamănă, nici nu seceră; ei n-au cămară, nici jitiță, și Dumnezeu îi hrănește. Cu cât mai de preț sunteți voi decât păsările! Și cine dintre voi, îngrijindu-se, poate să adauge staturii sale un cot? Deci dacă nu puteți să faceți nici cel mai mic lucru, de ce vă îngrijiți de celelalte? Priviți la crini cum cresc: Nu torc, nici nu țes. Și zic vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia. Iar dacă iarba care este azi pe câmp, iar mâine se aruncă în cuptor, Dumnezeu așa o îmbracă, cu cât mai mult pe voi, puțin credincioșilor!”⁴⁶.

4. Cea de a IV-a patimă despre care vorbește doctorul Paulescu este *trufia*. Ea izvorăște negreșit și se alimentează din instinctul de dominație, purtând în sine o germinație primordială⁴⁷. Varietățile ei sunt de asemenea multiple, plecând de la particular (familie) la general (societate). Așa se face că în familiile antice-romane, de pildă, exista o adevărată instituție a lui *pater-familias*, realitate confirmată juridic prin care tatăl avea drept de viață și de moarte asupra familiei sale. Cu toate pornirile lui pătimăse, viciul trufiei escaladează ceal mai frecvent realitatea raporturilor sociale. Aici el se „încununează” cu nenumărate metamorfoze: trufia, mândria, orgoliul, luxul, abuzul de putere, demagogie, tirania, dominația universală etc.

După ce enumeră o serie de „antidoturi” social, legislativ și religioase împotriva trufiei, savantul român ajunge tot la litera Sfintei Scripturi. „Hristos, care a venit pe pământ să readucă «pacea între oamenii de bunăvoință», atacă direct viciul dominației, și învățăturile Sale în această privință formează o bună parte din Evanghelii. El începe prin a le răta oamenilor cât de grea este sarcina celor ce ajung în capul națiilor și în îndeamnă pe aceștia să lucreze nu în profitul lor, ci pentru binele obștesc”⁴⁸.

III. În duhul mărturisirii filocalice⁴⁹

Dispoziția predilectă a marelui savant către tainele sufletului omenesc și așezarea explicațiilor sale într-o notă duhovnicească confirmă la modul propriu gândirea sa ortodoxă, filocalică și mărturisitoare. Această stare de fapt o putem desprinde din

⁴⁶ Lc. 12, 22-28.

⁴⁷ „Adam, întâiul om, trăia mulțumit cu Eva, soția sa, în desfătărilor raiului pământesc. El era pe deplin satisfăcut de bunățile cu care Dumnezeu îl înzestraseră din belșug și sufletul său se înclina cu recunoștință înaintea Tronului Celui Preaînalt. Dar diavolul era gelos. Sub masca ipocrită a șarpelui el a ispitit-o pe Eva și prin ea pe Adam, cu aceste cuvinte: «Veți fi ca niște dumnezei!». Atâta a fost de ajuns ca otrava nemulțumirii cu ce avea să intre în mădularele omului ... Și să aibă ca urmare izgonirea din Rai, adică pierderea fericirii, atât pentru el, cât și pentru seminția sa” (Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 94).

⁴⁸ Nicolae C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. Cele patru patimi și remediile lor*, p. 102.

⁴⁹ Este foarte important să lămurim această sintagmă, quasi-prezentă în cercetarea noastră. Astfel, pentru a nu exista confuzia unei inspirații directe din scrierile filocalice, menționăm faptul că ideea de „specific” sau „spirit filocalic” se referă în cazul față la preocupările duhovnicești ale savantului, în scrierile sale. Pe de altă parte, această „notă filocalică” o găsim implicit legată de personalitatea sa mărturisitoare a lui Nicolae Paulescu, adăugându-se totodată statutul său de ascet în lume.

însemnările profesorului Nichifor Crainic, unul dintre cei mai reprezentativi ermeneuți ai săi. În colecția de texte *Ortodoxie și Etnocrație*, despre care aminteam mai sus, găsim o mai mult decât interesantă interpretare cu privire la esența credinței creștine în gândirea lui Nicolae Paulescu. Crainic afirmă astfel că, în doctrina lui Paulescu, „creștinismul e remediul dumnezeiesc al patimilor. Instinctele sunt legi divine ale naturii create. Dar omul, care e spirit liber, are facultatea de a le călca și de a degenera în patimi. Răul din lume și îndeosebi răul social stă în voința noastră. Remediul lui e o întoarcere la educația voinței. Sub acest raport, Nicolae Paulescu examinează, în legătură cu instinctele deviate, diferitele sisteme filosofice și diferitele forme de religione din afară de creștinism, carându-le soluția. E un studiu absolut obiectiv al problemei răului și al soluțiilor date acestei probleme de filosofi și de fondatorii de credințe religioase. Concluzia comparată a acestui studiu e că singur creștinismul oferă soluția în concordanță cu legile divine ale conservării și desăvârșirii vieții. Din fiecare poruncă sau regulă de viață dată de Iisus Hristos reiese cunoașterea magistrală a funcției instinctelor și a deviației pasionale. Fiecare poruncă evanghelică tinde la crearea unui plus de viață morală în favoarea insului, a familiei, a națiunii și a omenirii. Din această concordanță a principiilor creștine cu legile naturii pure, care nu trebuie înțeleasă ca o simplă întoarcere la instinctele nealterate, ci ca o spiritualizare și ca o înnobilitate morală a lor prin efortul credinței creștine, Nicolae Paulescu trage concluzia divinității lui Iisus, a consubstanțialității Mântuitorului întrupat cu Dumnezeu creatorul lumii”.⁵⁰

În sensul lămuritor al spiritului filocalic, pe care se sprijină gândirea lui Nicolae Paulescu, desprindem câteva importante concluzii integratoare. În primul rând, magistrala apropiere dintre teologie și știință, rezultată din abordarea savantului român, este justificabilă mai ales din punct de vedere apologetic. Specificul ortodox al mărturisirii pe care Paulescu îl adaugă de fiecare dată tezelor sale științifice transformă discursul său într-o veritabilă pledoarie apologetică. Alături de elementul tehnic, în scrierile sale străbate trăirea și experiența profund mistică a legăturii dintre creație și Creator. Mântuitorul Hristos este prezent ca Taumaturg și doctorie, prescrisă în rețeta „doctorului filocalic”⁵¹.

Pătruns de duhul Părinților iubitori de Dumnezeu și de nevointă, Nicolae Paulescu nu se lipsește în lucrările sale de această „anatomie duhovnicească”. De

⁵⁰ Nichifor Crainic, *Ortodoxie și etnocrație*. Cu o anexă: Programul statului etnocratic, studiu introductiv, îngrijire ediție și note Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, București, 1997, p. 135-136.

⁵¹ Evidențind această caracteristică esențială a misticii ortodoxe, Nichifor Crainic afirmă că spiritualitatea noastră este una „hristocentrică”. Convingerea aceasta este justificată apologetic pe cuvintele Domnului, care spune: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine” (In. 14, 6). De aici, Crainic explică faptul că: „Hristos e viața, fiindcă El e Însuși Dumnezeu care a creat-o; Hristos e adevărul, fiindcă prin întruparea Lui am cunoscut esența vieții; Hristos e calea, fiindcă urmând sau imitând umanitatea Lui putem ajunge la izvorul vieții dumnezeiești. Prin Hristos omul ajunge la Hristos Dumnezeu, iată metoda vieții creștine și a misticii ortodoxe” (Nichifor Crainic, *Cursurile de mistică. I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, studiu introductiv și ediție de diac. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2010, p. 203).

fiecare dată când vorbește de patimi, el trage un semnal de alarmă asupra efectelor distructive pe care acestea le generează în primul rând la nivelul sufletului. Scăldată în păcatul plăcerii, patima îl scoate cu totul pe om din rânduiala firească a existenței, aruncându-l dincolo de bariera biologică a instinctului. Omul stăpânit de patimi „nu cunoaște pe Dumnezeu și nu i s-a luminat sufletul, ci, slăbit în puterea sufletului de a deosebi lucrurile, ajunge orb cu inima și cu înțelegerea. Păcatul, oricare ar fi el, este o patimă a materiei, legat implicit de trup”⁵².

În concluzie, dincolo de particularitățile contestate ale personalității și operei sale, doctorul Nicolae Paulescu rămâne de departe unul dintre marii apologeți și mărturisitori ai Bisericii Ortodoxe și ai neamului românesc. Marele om știință, profund religios și pe deplin convins de „destinul” său apologetic, a fost recunoscut și primit „post-mortem” ca membru al Academiei Române (1990). De aceea, luând în calcul întreaga context al activității sale științifice, academicianul Eugen Simion se întreba retoric: „Ce este mai important ... în viața unui savant: faptul că a descoperit insulina și, prin aceasta, a salvat și salvează milioane de oameni sau faptul că, într-o circumstanță a biografiei sale, a publicat câteva articole (recunoaștem, încă o dată, regretabile) cu accente naționaliste?”⁵³.

⁵² IPS Irineu Popa, *Experiența mistică a Părinților Orientali*, vol. I, Ed. Anastasia, București, 2005, p. 53.

⁵³ Vezi articolul Acad. Eugen Simion, *Câteva precizări în cazul Paulescu*, în „Formula As”, nr. 585/2003. Este de asemenea relevant și justificativ articolul academicianului Simion, intitulat „Cazul Paulescu”, apărut mai târziu în Revista „Cultura”, nr. 307/20 ianuarie 2011, ca reacție la publicarea lucrării *Polemica Paulescu: știință, politică, memorie*, semnată de profesorii Peter Manu și Horia Bozdoghină, la Editura Curtea Veche, în anul 2010.